

VAKIFLAR

→ Vakıflar neden ve nasıl kurulur?

Celal GENÇ*, Adem ARTAN**, M. Ahmet TOKDEMİR***, Fethullah GÜNER****

Bir şehir kuralım. Kurmadan önce insanların ihtiyaçlarının neler olduğunu düşünelim. Sonra ihtiyaçlarının hangilerinin öncelikli olduğuna karar verelim. Bu ihtiyaçları nasıl karşılayabileceğimizi tartışalım. Sorumluluk hissedelim. Gönüllü olalım. Vakıflar etkinliği, işte bütün bunları içeriyor. Öğrenciler, bu derste çalışırken, sıra dışı fikirler geliştirecekler, eleştirel düşünecekler, birbirlerini dinleyecekler, ayrıştırmalar, sınıflamalar yapacaklar. Üstelik bütün bunları insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yapacaklar. Bu arada tarihteki vakıf olgusunu derinliğine analiz edecekleri keyifli bir kırk dakika geçirecekler.

HEDEFLenen ÖĞRENME ÇIKTILARI

- **Bütün öğrenciler:** Vakıfların çalışma alanlarını kavrayacaktır.
- **Birçok öğrenci:** Vakıfların çalışma alanları ile kuruluş amaçlarını ilişkilendirebilecektir.
- **Bazı öğrenciler:** Tarihte vakıfların yerine getirdiği rollerin günümüzde, değişik şekillerde, farklı kurumlar tarafından yerine getirildiğini görerek değişim süreklilik ilişkisini kavrayacaktır.

Sınıf: 11

Öngörülen Süre: 40 dk.

Anahtar Soru:

Vakıflar neden ve nasıl kurulur?

Dersin Amacı:

Vakıfların siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik açıdan işlevini değerlendirebilme.

İlişkili Kazanım:

Osmanlı toplumunda sosyal yapının şekillenmesinde etkili olan unsurları kavrar.

Derse Hazırlık / Malzemeler

Durum kartlarını her gruba bir tane olmak üzere keserek hazırlayınız. Çalışma yapraklarını grup sayısı kadar çoğaltınız.

* MEB Samsun İl Millî Eğitim Müdürlüğü

** Akçaabat Anadolu Öğretmen Lisesi, Trabzon

*** Gazi Üni., Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara

**** Çakmak İlköğretim Okulu, İstanbul

1. Öğrencileri 4-5 kişilik gruplara ayırınız. **Durum Kartlarını** keserek öğrencilere dağıtınız. Konargöçer Türkleri yerleşik yaşama geçireceğinizi, bunun için yeni bir şehir kuracağınızı söyleyiniz.
 - Kartları, yeni kurulacak bir yerleşim yerine gerekli olan en önemli ihtiyaçtan başlamak üzere sıralamalarını isteyiniz. Her gruptan ilk 3 sıraya hangi kartları koyduklarını ve nedenini sorunuz.

10 dk.

2. Sıraladıkları kartlarda yer alan kuruluşları, sosyal ihtiyaçları karşılamak için kurduklarını söyleyiniz. Ardından bu kurumların giderlerini hesaplatınız. Sonra devlet merkezindeki hazineden para alamayacaklarını söyleyiniz. Yeni kurulan kurumlara devletin para vermeyeceğini belirtiniz. Elinizde sadece mülkü padişaha ait olan tarım toprakları bulunmaktadır. Bu kurumların giderlerini nasıl karşıladınız?

5 dk.

Aşağıdaki soruları sorarak yönlendirme yapabilirsiniz.

En çok giderin olduğu kart hangisi?

Bu giderleri nasıl karşılayacaksınız?

Tarım topraklarından gelir elde edebilir misiniz?

3. Kartlarla oluşturdukları yerleşim yerinin giderlerini tartışmalarını isteyiniz. "Siz bu şehri nasıl idare edeceksiniz? En büyük sorunuz nedir?" Sorusunu gruplara sorunuz.
4. **Çalışma Yapağı-1 A'yı**, dağıtarak grupların incelemesini sağlayınız. Dersin başında belirledikleri sorunlara Osmanlı Devletinin, vakıf sistemi ile nasıl çözümler bulunduğunu kaynaktan tespit etmelerini sağlayınız. Ardından ilgili soruları cevaplamalarını isteyiniz. **Çalışma Yapağı-1 B'yi** dağıtarak aynı işlemi tekrar ettiriniz.
5. **Çalışma Yapağı-2'yi** dağıtarak Anadolu topraklarında kurulan vakıfları incelemelerini sağlayınız. Çalışma yapağında bulunan bilgi notunu okumalarını isteyiniz.
6. **Çalışma Yapağı-3'ü** dağıtınız. Her grubun bir sosyal sorun tespit etmesini isteyiniz. Bu sorunla alakalı bir vakıf kurmalarını söyleyiniz. Vakıflarını kurduktan sonra Çalışma Yapağı-3'ü doldurmalarını sağlayınız.

10 dk.

10 dk.

5 dk.

süre

Değerlendirme:

Öğrencilerinizden bu derste öğrendikleriyle ilgili üç soru türetmelerini ve bunlardan birini cevaplamalarını isteyiniz.

DURUM KARTLARI

Personel: 2 Maaş: 4 altın CAMİİ	Bakım masrafı: 6 altın ÇEŞME	Personel: 15 Maaş: 15 altın Giderler: 40 altın KERVANSARAY
Personel: 5 Maaş: 5 altın Giderler: 15 altın HAN	Personel: 15 Maaş: 40 altın Giderler: 60 altın MEDRESE	Personel: 25 Maaş: 40 altın Giderler: 50 altın DARÜŞŞİFA
Personel: 6 Maaş: 10 altın Giderler: 45 altın AŞEVİ	Personel: 5 Maaş: 10 altın HAMAM	Personel: 2 Maaş: 4 altın KÜTÜPHANE
Masraflar: 30 altın YOL	Masraf: 200 altın Giderler: 15 altın KÖPRÜ	Personel: 8 Maaş: 16 altın Giderler: 30 altın BİMARHANE (AKIL HASTANESİ)

A

■ **Kaynak: VAKIF SİSTEMİ**

Bir vakfın kuruluşunda takip edilen yol ana hatlarıyla şöyledir. Vakıf kurucusu giderlerini karşıladığı herhangi bir hizmet birimini (cami, mektep, medrese, imaret vb.) inşa ettirir .Daha sonra bu müessesenin cari giderlerini asgari düzeyde karşılayacak miktarda gelir temin edecek kaynaklar tahsis eder. Bu kaynaklar genellikle arazi, ya da ev, dükkan, çarşı, imalathane, han, hamam gibi gayri menkullerden veya nakit paradan oluşmaktadır. Sözkonusu vakfın idaresi için bir idareci (mütevelli) tayin edilir ve vakfın nizamnamesi (vakfiye) düzenlenir. Vakfiyede vakfın kuruluş amacı, mal varlığı, gelirlerinin miktarı, kimler tarafından nasıl idare edileceği, istihdam edilecek personelin sayısı ve ücretleri, diğer işletme masrafları gibi konular ayrıntılı bir şekilde kaydedilir. Vakfiyenin tescili ile birlikte hükmi şahsiyet haline gelen vakıf, idari ve iktisadi açıdan bağımsız bir kurum olarak kuruluş amacına uygun bir şekilde faaliyetlerini sürdürür

Fâtih, 1459 yılında bütün büyük devlet ileri gelenlerini toplayarak şehrin değişik yerlerinde vakıflarla imâretler, imar merkezleri vücuda getirmelerini istedi. Fâtih, Yeni Saray'la büyük caminin inşasını bu tarihte emretti. Veziriâzam Mahmud Paşa, sultanı izleyerek İstanbul'un en gözde alışveriş merkezi olarak bugüne kadar devam eden Mahmud Paşa sitesini yaptırdı. Burada cami, medrese, imâret yaptırdı ve bu hayır tesislerine gelir temin etmek üzere hamam, çarşı ve han gibi ticarî tesisler yaparak vakfetti. Aynı şekilde, zamanla diğer vezirler de bugün İstanbul'un belli başlı mahallelerini teşkil eden siteler kurdular. Bunların en mühimleri Hoca Paşa, Gedik Ahmed Paşa, Murad Paşa, Davut Paşa mahalleleridir.

Her şeyden önce, şehirlerin ve hattâ birçok köyün su ihtiyacının giderilmesi genellikle vakıflar tarafından gerçekleştirilmiştir. Gerçekten XVIII. asırda kurulmuş vakıfların vakfiyelerinde, suyu kaynağından yerleşme merkezlerine kadar götürmek için su kemerlerinin tesisinden söz edilmektedir. Ayrıca yazın soğuksu dağıtımı da yapılıyordu. Bazı vakfiyelerde, vakfın bütün gelirinin sırf bazı medreselerdeki talebelerin soğuk su ihtiyacını gidermeye tahsis edilmiş olduğu gözlenmektedir. Türk hamamlarının dînî açıdan çok önemli olan temizlenmede kullanılışı, onların daima İslâm sitesinin esas unsurları arasında yer almış olmasının sebebi-i izah eder. Fakat, bunlardan umumiyetle bedava olarak yararlanmak mümkün değildi, zira bu hamamlar diğer kamu kuruluşlarına gelir sağlamak gayesiyle inşa edilmişlerdi. H. B. Kunter'in bize anlattıklarına göre, fakirlerin bedava olarak yıkandıkları hamamlar da mevcuttu.

Vakıf hizmetlerinin aksatılmadan yürütülmesi için, gelir kaynağı olarak da bir çok gayri menkulleri vakfetmişlerdir. Bunlar içinde, tarlalar, çiftlikler, köyler, ormanlar, bahçeler, zeytinlikler, nehirler, göller, madenler, evler, dükkânlar, hanlar, hamamlar, apartmanlar, çarşılar, mer'alar, su kaynakları gibi çeşitli şeyler bulunmaktadır.*

1. Vakıf Nedir?
2. Vakıf giderleri nasıl karşılanıyor?
3. Devlet adamları neden vakıf kuruyorlar?
4. Vakıflar hangi alanlarda faaliyet gösteriyorlar?

■ Kaynak: BİR VAKFIYE ÖRNEĞİ

İbrahim Ağa Vakfiyesi

Yapımına başlamak istediğim mektepte, çocuklara şefkatli, öğretime muktedir ve kötülüklerden uzak iyi bir kimse öğretmen olup, hizmeti karşılığı günde onbeş akçe ala. Doğruluğuyla seçkin bir kimse, kalfa olup günde yedi akçe ala. Mektep hocası olan şahıs, sözü geçen mektebin kapıcısı olup günde iki akçe verile. Aynı mektebin suculuğu, günde iki akçe ücretle muallim olanlara şart oluna. Kalfa olan kişi, süpürgeci olup hizmetini yerine getirerek günde iki akçe ala. Bu mektebimde öğrenim gören otuz kadar çocuklara, öğretmen olana ve kalfasına günlük kırk akçe olmak üzere senede büyük bayramda yüzyirmi kuruşluk birer kapama mest, pabuç, kavuk, ve kuşak mütevellî eli ile satın alınıp, mutad olduğu üzere kendilerine verile ve hayr dua ile andırıla. Bu mektepte olan otuz öğrencinin herbirine ayda onbeş akçe verile. Yine büyük bayramda, sözü geçen hoca ile kalfasına onar kuruş, kurban bayramında ise beşer kuruş verile. Her yıl hoca için on ölçek pirinç, onbeş okka sade yağ ve on çeki odun, kalfa için de yine yılda on ölçek pirinç, onbeş okka yağ ve on çeki odun alına. Kış günlerinde mektep için günlük iki akçe olmak üzere senede yediyüzyirmi akçelik kömür alına. Çöp dökümü için ayda onbeş akçe verile. Mektebin hasırı için günlük bir akçe ayrıla...*

1. Vakfiyede hangi detaylar göze çarpıyor?
2. Vakfiyeyi yazan kişi neleri amaçlamış olabilir?
3. Vakıflarla insanların inançları arasında nasıl bir ilişki kurulabilir?

***Kaynaklar:** Halil İNALCIK, *Devlet-i Aliyye*, s.126, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.

T. GAUTIER, *Constantinople*, Paris, s. 275, 1990.

Bahaeddin YEDİYILDIZ, "Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri", *Vakıflar Dergisi*, s. 5, 8, 9.

İbrahim ATEŞ, "Hayri ve Sosyal Hizmetler Açısından Vakıflar", *Vakıflar Dergisi*, s. 29.

www.osmanli.org.tr

www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?ld=21

İlginç Vakıflar ve Amaçları

- **Kar Dağıtan Vakfı:** İzmir'de Haziran ayından itibaren şehir merkezinde ve hapishanedeki mahkumlara serinlemeleri için kar dağıtmak.
- **Suyu Soğutan Vakfı:** Aydın'da Orta Mahalleye yaptırılan çeşmeye yaz günlerinde 90 gün süre ile kar taşıyarak suyun soğutulmasını sağlamak.
- **Papuç Parası Veren Vakıf:** Gaziantep'te Ramazan ayında köyüne gitmeyip medresede kalan öğrencilere 5'er kuruş papuç parası vermek.
- **Yetime Annelik Babalık Eden Vakıf:** Şanlıurfa'da yetimlere bakılması, yazlık elbise alınması.
- **Kayıkçı ve Hamal Dostu Vakfı:** İstanbul'da yaşlılık hastalık gibi sebeplerle mesleğini icra edemeyen kayıkçı ve hamallara yardım etmek, devlet adamlarının geçmediği ve geçmeyeceği تنها yerlerdeki kaldırımları tamir etmek.
- **Herkese Meyve Vakfı:** Bursa'da fakirlere meyve yardımı yapmak.
- **Esirleri Kurtaran Vakfı:** Şam'da düşman eline esir düşen Müslüman esirleri satın alarak kurtarmak.
- **Hamal Taşı Vakfı:** Hamallar ağır yükler taşıyorken ola ki durmak zorunda kaldılar ya da uzun yol yürüyüp yorulunca dinlenme ihtiyacı baş gösterince hamallar vakıflar tarafından kendilerine hibe edilmiş bu taşlara sırtlarındaki yükü tamamen aşağı indirme zahmetine katlanmadan bırakıyorlar, soluk alıp su içtikten sonra tekrar o yükü yeniden yükleme zahmetinden kurtularak yollarına kolaylıkla devam ediyorlardı.
- **Günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü vakıfların işleyişini denetlemekte ve düzenlemektedir.**

BİLGİ NOTU

■ Diğer Devletlerde Benzer Örnekler

Ortaçağda manastırlar toprağın tarıma açılması, gençliğin eğitim-öğretimi, antik bilimlerin nesilden nesile aktarılması gibi fonksiyonları yanında fakir halka sosyal yardım görevini de yüklenmişlerdi.

Fakir ve hastaların bakımından belirli bir rahip (cellarius) sorumluydu. Her manastır'ın içinde bir hastane (infirmaria) mevcuttu. Ayrıca manastır surları dışında da ayrı bir hastane (hospitale pauperum) bulunmaktaydı. Burada hastalar ayakta tedavi olunmaktaydı. Büyük Şarl döneminde (800-814) kilise ve manastırlar sosyal yardımlarda kullanılmak üzere gerekli gelir kaynaklarına kavuşturuldu. Böylece sosyal yardımlar devlet kontrolü altına alınmış olunuyordu.

Sait DİLİK, "Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi", *Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1988.

1. Vakıfların, yaptıkları işleri göz önünde bulundurarak toplumdaki işlevlerini açıklayınız.
2. Vakıfların evrensel bir olgu oluşunu nasıl değerlendirebilirsiniz?

BİR VAKIF KURALIM

↳ Vakfın adı:

↳ Hangi alanda hizmet edeceği:

↳ Tahmini giderleri:

↳ Vakfın gelirleri:

↳ Vakıf çalışma ayrıntıları (Çalışma Yaprığı-B'yi örnek alabilirsiniz):

